

कै गहने ते वि शंति पुनः पुनः। एक एव हि स वै शो हृषी केशः परात्परः। १७। तं से यमानः स तं से वस्त्रि जगतां भवेत्। तं
 १८। एको धर्म प्रदो विष्णु र्को बहू धर्मा हरिः। एकः काम प्रदश्च को लोको मोक्ष प्रदो भूतः। १९। शांतिं जं ये परित्यज्य
 देवमन्यमुपासते। ते सद्भिश्च बाहिः कार्या वेद हीना यथा दिजाः। २०। श्रुते निवाक्यं व्यासस्य ने मिषारण्य वासि
 नः। प्रवेपमान हृदयाः परिप्रोचुरिदं वचः। २१। ऋषय उचुः। पाराशर्य मुने मान्यस्य मस्माकं महामते। यतो वे
 दास्तस्माः पुराणा न्यपि वेत्ति पतः। २२। यतश्च कर्ता ह्यमसि महतो भार तस्य वै धर्मार्थं काम मोक्षाणां विनि
 श्रयं कृतो ध्रुवः। २३। तल्लक्षः को परश्चात्र लतः सत्यवती सुत। भवता यत्प्रतिज्ञा तं निश्चित्योक्षिष्यतर्जनी। २४।
 अस्मन्माणव कास्तत्र पारश्चर्ये हे ते नहि। प्रतिज्ञा तस्यैव यस्स सवश्चा भवेत्तदा। २५। यदा नंद वने शभोः
 प्रतिज्ञा नास्य तं वचः। गता वाराणसी व्यासश्च त्रविश्वेश्वरः स्वयं। न यत्र युगधर्मो स्ति न चलन्ना व सुंधरा।
 २६। इति श्रुत्वा मुनिर्यसिः किंचित्कृपित वधुदि। जगाम तूर्णं सहितः स्वशिष्यै रयुतो नितेः। २७। प्राप्य वारा
 णसी व्यासः स्नात्वा पंचनदे कृदौ श्रीमन्माधवमभ्यर्च्य पपो पादोदकं ततः। २८। ततः स्नानादि कुरुत्वा दृष्ट्वा
 यैवादि केशवं। पंचरात्रं ततः कृत्वा वेद उच्ये रभि वंदितः। २९। अग्रतः पठतः शंखे वदितमानैः प्रबोधितः। ज
 य विष्णो हृषी केश गोविंद मधुसूदन। ३०। अर्चुतां नंत ये कुंठमाधवा पैद्र केशव। त्रिविक्रम गदापाणे २३

शांति पाणे जनार्दन। ३१। श्रीवत्सवक्षश्च कांत पीतांबर सुरांत क। कैवभा रे वलि ध्यसि नृं सारे केशि सुदन
 ३२। नारायणो सुररिपो कृच्छ्रो रे चतुर्भुजा देवकी हृदया नंदयशो दानं दवर्धन। ३३। पुंडरीकाक्ष देवारे द
 मोद रवलि प्रिय। ३४। वल्लारानि स्तुत हरे वासुदेव वसुप्रद। ३५। विक्रमस्तोत्रै रथ वनमालिनी रीतम
 अधोक्ष जक्षमा धारपजना भजत शय। ३६। नृसिंहयज्ञ वाराह गोपे गोपाल वदुभ। गोपीपते गुणातीत
 गुरु उध्वज गोत्र भट्ट। ३७। जय बाणूरमधन जय त्रैलोक्य रक्षण। जया नाथ जय नंद जय नीलोत्पल द्युते। ३८।
 कोस्तुभोद्भूषितो रस्य कृतनाथा तु शोषण। रक्षरक्ष जगद्दक्षामणे नर क हारक। ३९। सहस्रशोष प्रसे वपु र
 हत सुख प्रद। यदूतं यश्च भव्यं वै तवैकः पुरुषो भवान्। ४०। इत्यादि नाम माताभिः संस्तु वचन मालिनी। स्वकुं
 देली लया गाय नृत्तं श्रुत्वा परया मुदा। ४१। व्यासो विश्वेश भवनं समायातः सुहृद्वत्। ४२। शानवापीपुरोभागे म
 हाभागवतैः सह। विशजमान स कं वस्तु लसी यन दामभिः। ४३। स्वयं ताल धरो जातः स्वयं जातः सुनर्तकः
 पुण्ड्र दनत यज्ञः स्वयं श्रुति धरो भवत्। ४४। नृत्तं परिसमाप्य शं व्यासः सत्यवती सुतः। पुनरुत्थं भुजं कृत्वा दक्षि
 णं शिष्य मध्यगः। ४५। पुनः पपा वताने वक्षो कामा यनिर्यो चक्रेः। परिनिर्मय वा जालं सुनिश्चित्य स क
 द्बहु। ४६। इदमेकं परिज्ञातं सेव्यः स वै श्वरो हरिः। ४७। मादि श्लो क संघातं स्य प्रतिज्ञा प्रबोधकं। ४८। ॥

या वसवति सव्यासः सव्यमुत्तिष्ठयेभुजं ॥ ४८ ॥ तस्तंभताय तद्वाहं सशैलः ॥ ४९ ॥ स्यलीलया ॥ ५० ॥ कस्तंभश्चा
 २४ पितृनासीन्मनेव्यासस्य सन्मनेः ॥ ४६ ॥ ततो गुह्यं समागम्य विष्णुर्व्यासमभाषत ॥ अपराधं महश्चाक्रम
 वता व्यासनिश्चितं ॥ ४७ ॥ तवेतदपराधेन भीतिमपि महत्तरा ॥ एक एव हि विश्वेशो द्वितीयो नास्ति क
 श्चन ॥ ४८ ॥ तत्प्रसादादहं च कीलक्ष्मीशस्तत्प्रभावतः ॥ त्रैलोक्यं रक्षासामर्थ्यं दत्तं तेनेव शंभुना ॥ ४९ ॥
 ननु तस्यापरमेष्ठ्यं मया लब्धं वरात्ततः ॥ ५० ॥ इदानीं स्तुहितं शंभुं यादमे शुभमिह सि ॥ अन्ये वापि नये
 कायं भवता शोभुषी दृशी ॥ ५१ ॥ पाराशर्य इति श्रुत्वा संज्ञया व्याजुहार ह ॥ भुजस्तंभः कुतस्तेन नंदिना द
 क्षिणात्रतः ॥ ५२ ॥ या कस्तंभस्तदुपाज्ञातः स्पृशामेकं कंठं दत्तं यथास्तौ तु भवानीशं प्रभवामि भवत
 कं ॥ ५३ ॥ संस्पृश्य विष्णुस्तत्कंठं गुह्यमेव जगाम ह ॥ ततः सत्यवती मुनस्तथा स्तंभित दोलतः ॥ प्रारब्धवा
 न्महेशानं परिहृतुमुदारधीः ॥ ५४ ॥ व्यास उवाच ॥ यकोरुद्रो न द्वितीयो यत्तस्माद्भूते वेकं नेह नानास्ति किंचि
 त् ॥ ५५ ॥ पृथग् यः कोपि वा कुत्रचिद्वा व्याचष्टां तद्यस्य शक्तिः समेये ॥ ५५ ॥ यः क्षीराब्धेर्मंदिराघातजातो वा
 लाभात्कोकालकूटोत्थिमीमः ॥ तं सोढुं वाकोपरो भून्महेशाय लीलाभिः कृच्छताम्रापि विष्णुः ॥ ५६ ॥ २४

२४

अधपंचायतनमाहात्म्यं ॥ १३४/५८
 श्रीरस्तु ॥ स्कंदपुराणे काशीखण्डे पंचनवति ॥ तमेध्याये ॥ व्यास उवाच ॥ शृणु सूत महाबुधे यथास्कंदेन भाषितं ॥ भविष्यं
 ममतस्याग्रे कंभयो ने महामतेः ॥ १ ॥ स्कंद उवाच ॥ निशामय महाभाग त्वं मे त्रायणे मुने ॥ पराशर्यो मुनिवरो यथाभो हमुपेक्ष
 ति ॥ २ ॥ यस्य वेदान्तमहाबुधिनो निशारका प्रभेदतः ॥ अष्टादश पुराणानि सूतादीन्परिवाचय च ॥ ३ ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणानां रस्यं
 यस्यासीत्करुण ॥ महाभारतसंज्ञं च सर्वलोकमनोहरं ॥ ४ ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वशान्तिकरं परं ॥ यस्य स्मरणमात्रेण ब्रह्मह
 व्यापिनश्च्यति ॥ ५ ॥ एकदा समुनि श्रेष्ठः पर्यटन् पृथिवीतले ॥ संप्राप्तो नेमिषारण्ये यत्र संनिभुवीश्वराः ॥ ६ ॥ अष्टाक्षी
 तिसहस्रा ॥ निशोनकाद्यास्तपोधनाः ॥ त्रिपुंड्रितमहाभारताक्षवदिरुद्राक्षमाक्षिमाः ॥ ७ ॥ विभूतिधारिणो भक्त्या
 रुद्रसूक्तजपप्रिया न ॥ लिंगाराधनसंसक्तान् शिवनामकृत्तादरा न् ॥ ८ ॥ एक एव हि विश्वेशो भुक्तिदोनान्य
 एव हि ॥ इति ब्रूयाणो नततं परिनिश्चितमानसान् ॥ ९ ॥ बिलोक्य समुनिव्यासस्तान्सर्वान् निरिशाल्मनः ॥ १० ॥
 प्यतर्जनीमुच्चैः प्रोवाचे दं वचः पुनः ॥ ११ ॥ परिनिर्मथ्य बाहुना तं सुनिश्चिंसा सकृद्ब्रू ॥ इदमेकं परिज्ञातं सेव्यं
 सर्वेश्वरो हरिः ॥ १२ ॥ वेदेनाभाषणे चैव पुराणेषु च भारते ॥ आदिमध्यावसानेषु हरिरेको न नापरः ॥ १३ ॥ स
 त्सत्यपुनः सत्यं त्रिसत्यं नमृषा पुनः ॥ न वेदादेपरं शास्त्रं न देवो न्युततः परः ॥ १४ ॥ तद्दक्षिणः स्यर्गदोनान्यो ल
 क्ष्मीशोऽप्यवर्गदः ॥ एक एव हि लक्ष्मीशस्ततोऽप्येवो न्यो न्योऽप्यपरः ॥ १५ ॥ भुक्तिमुक्तिरिहान्यत्र नान्यो दाता जनार्दन ॥ १६ ॥
 तस्माच्च भुजो नित्यं सेवनीयः सुरेश ॥ सुसुभिः ॥ विहाय केशवादन्ये सेवने लयमेधसः ॥ १७ ॥ संसारच

पितृहायापि गोष्ठो बालप्रपञ्चः। सुरापी स्वर्णहृदापि निःपावो स्याः स्मृतेर्जयात्। ६६। पराशर्यस्तदा
रम्भशंभुभाकिपरोभवत्। लिङ्गं व्यासेभ्यश्चस्थाप्य घटाकण्डिकाग्रतः। ६७। विभूतिभूषणो नित्यं नित्यं
तद्राक्षभूषणः। रुद्रसूक्तपरो नित्यं नित्यं लिङ्गाच कोभवत्। ६८। इति श्रीस्कंदपुराणे काशीखंडे स्कं
दागस्य संवादे पञ्चनयनितमेध्याये मेहेश्वरसर्वोत्तमप्रतिपादकव्याससिंघातः।

भागवते तृतीयस्कन्धे चतुर्दशाध्याये दितिप्रतिकथ्य पञ्चवाच। एतस्यां साध्विसंध्यायां भगवान्भूतमावनः। परीतो भूतपर्वे द्विर्वेणेणाद्यितपतराट्। स्मरान्
चक्राविलुध्रुलिध्रुविकीर्णविद्योतजटाकलापः। सस्मावगुणमलरुक्मदेहो देवस्त्रिभिः पश्यति देववक्त्रे। २। नयस्य लोके स्वजनः परोवनात्प्रादुर्लभो नो नक्
श्चिद्दिग्दर्शः। वयं तैर्यचरणापविधामाशमहे जावतमुक्तसंगः। ३। यस्यानवधाचरितमनीषिणो गणत्यविद्यापटलविषितसुखानि रस्तसाम्यानि शयो
पियत्स्वयं पिशाचचर्यामगमद्विः सता। ४। हंसतियस्याचरितं हि दुर्भगाः स्वात्मनुरतस्याविदुषः समीहितं। ये वस्त्रमाभ्याभरणानुले
पनैः श्वभोजनस्वात्मनयोपलालितं। ५। ब्रह्मादयश्च कृतसेतुपालायकारणं विश्वमिदं च माया। आज्ञाकरोतस्य पिशाचचर्या अहो
विष्मन्तश्चरितं विडम्बनं। ६। इति ॥ स्कंदपुराणे ब्रह्मोत्तरखंडे शांडिल्यमुनिद्विजपत्नीसंवादे। शांडिल्य उवाच। स संव्रवीमि परलोकोहं २५
तं ब्रवीमि सारं ब्रवीम्युपमिषद्दयं ब्रवीमि। संसारमुत्खणमसारमद्यप्यजंतोः सारो यमीश्वरपदाबुद्धिस्तु स सेवा। १। येनार्चयंति जिह्वि
शंसमये प्रदोषयेनैर्विज्ञांश्च यमपि प्रणमंति चान्ये। येन कथां श्रुतिपुटेन विबंति मूढा स्ते जन्मजन्मसु भवंति नैरिद्राः। २। ये वै प्रदोषसम २६
ये परमेश्वरस्य कुर्वन्त्यनन्यमनसोऽपि सरोजपूजो नित्यं प्रबध्धधनधान्यकलत्रपुत्रसो भाग्यसंपदधि कास्त इहे कलौके। शंखे लास्यशोलाशिरयरेजि

जगज्जनित्रो गोशनिवेशकनकांचितरत्नपीठे। रत्नविधानुमभिवांचति शूलपाणो देवाः प्रदोषसमये नुभजंति सर्वे। ४। वाग्देवी धतवस्त
कीशतमरयो येन दधत्स प्रजस्तालो नृधकरो रमा भगवती जेयप्रयोगान्विता। धिष्ठुः साद्रुमदंगवादनपटुर्देवाः समंतात्स्थिताः सेवंते त
मनुप्रदोषसमये देवमृता नोपनि। ५। गंधर्वक्षपतगोरगसिंहाध्याविद्याधरा मरवरा एमरसंगणाश्च। येनोत्रिलोका निलयाः सहभूत
वर्गेऽप्राप्ते प्रदोषसमये हरपार्श्वसंस्थाः। ६। अतः प्रदोषे शिव एक एव पूज्यो धनान्ये हरिपूजनाथाः। तस्मिन्महेदो विधिने जपमाने सर्वे
प्रसीदंति सुराधिनाथाः। ७। एष ते ननयः पूर्वजन्मनि ब्राह्मणो नमः। प्रतिग्रहे वयं यो निन्दे दानाद्यैः स्वकर्मभिः। ८। अतो दारिद्र्यमापनः पु
रा ब्रह्मे द्विजभामिनि। तदोषपरहर्षं शिरसां यानुशंकरं। ९। इति। शिवरहस्याख्ये तहासे पुष्पदंतारव्यगंधर्वशिवरचितमहिम्नो
त्रे। महिम्नः पारंते परमविदुषो यद्यसदृशीत्यादिस्तुतिः। ॥ शिवयोगप्रदीपिकायां लिङ्गपुराणादिशैवतंत्रवचनानि। मायास
मेतः सकलो निष्कलः केवलः परः। ॥ अस्ति नास्ति ह्यातीतो वाङ्मनोगे चरात्मकः। ११। अवर्णो वर्णसंयुक्तो विरूपो विश्वरूप
कृत्। परमात्मा परब्रह्मकाश्चिद्देवास्ति चिच्छिवः। १२। शिवा दुसद्यतशक्तिः शांत्यतीता परात्मिका। अप्रमेयगुणोपेता जन्ममत्तसा
शिवा जया। १३। साशक्तिः पञ्चधा भिन्ना भवति ब्रह्मरूपिणी। पञ्चभूतात्मिकानित्यं तस्या आसीद्विदं जगत्। १४। आदौ व्योम्नि
स्थितोऽस्तीति साक्षादेवः सदा शिवः। सदा शिवा दीश्वरोऽपि संसृतः पवने स्थितः। १५। ईश्वरादभवद्द्रोवन्को स्थित्वा प्रताप
वान्। रुद्रादिष्णुर्महातेजा वारितत्वे व्यवस्थितः। १६। विष्णुतत्वे हितो ब्रह्मा पृथ्वीतत्वे व्यवस्थितः। एवं पराशक्तिर्जाता वि
श्वपाः पञ्चमूर्तयः। १७। निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शांतिस्तथैव च। शांत्यतीतकले लेताः स्थिता ब्रह्मादिमूर्तयः। ॥ ८

स्तुतः श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशं दुःसंयमि चरणं शरणं विधाय बोधाय ॥ मिदं त्वं दिकामृतसंकेः संशोधयामि चेत्तः स्वः ॥ १ ॥ भू सत्तायां ॥ भर्तृ हरिः ॥
 प्रवाचसुपाक ॥ आत्मानं न मात्मनाभिः प्रदत्तं ॥ ति व्यपदिश्यते ॥ इति ॥ अस्तीत्यत्र न स्यात् ॥ तन्मभरणमात्रं च ॥ इति निरुक्तं च ॥ संबंधिभेदात् स
 त्वेव भिद्यमाना गवादिषु ॥ जातिरित्युच्यते तस्यां सर्वशेषा व्यवस्थिताः ॥ १ ॥ तं प्रतिपदिकं च धातुं च प्रचक्षते ॥ प्र
 हाभाष्येपि ॥ न सत्तां पदाधेयिभिश्चरतीति ॥ कृभ्यस्तयो हि क्रिया सामान्यवचनाः ॥ तेन सर्वधातुषु आत्मभरणं
 सामान्यपाकादिकं विशेषः ॥ क्रियायां वा वत्सिधमसिद्धं वा साध्यत्वेनाभिधीयते ॥ आश्रितकर्मरूपत्वात् साश्रये
 यभिधीयते ॥ १ ॥ गुणीभूतैरवयवैः समूहः क्रमजननः ॥ बुद्ध्या प्रकृत्यितोऽभेदः क्रियेति व्यपदिश्यते ॥ १ ॥ अभेदः
 एकस्य ॥ १ ॥ सचाहं वचिरीभूत एकत्वादक्रममात्मकः ॥ पूर्वोपराणां धर्मेण तदर्थेनानुगम्यते ॥ १ ॥ समूहः स तथाभू
 तः प्रतिभेदं समूहिषु ॥ समाप्यते ततो भेदे कालभेदस्य संभवः ॥ १ ॥ प्रतिभेदं प्रत्येकं ॥ १ ॥ क्रियाभेदाय कालसं
 रण्या सर्वस्य भेदिका ॥ १ ॥ तेनाभूदसिंभयिष्यतीति प्रयोगाः ॥ कालानुपातिमद्रूपं तदस्तीति प्रतीयते ॥
 व्यवहारस्य सिद्धत्वाच्च येयं गुणकल्पना ॥ उपचारो हि मुख्यस्यासंभवादपदिश्यते ॥ १ ॥ क्रियायाः क्रमिकत्वं
 प्रधानं येषां सिद्धमित्यर्थः ॥ १ ॥ मंतांतरसिद्धा क्रिया नक्षत्रान्यपि हरिराह ॥ अनंतरं फलं यस्याः कल्पते
 तां क्रियो विदुः ॥ प्रधानभूतां प्रधानभूतानां दध्यौ दन्यासां तु तदारभ्य या ॥ १ ॥ अथवा ॥ जातिमन्ये क्रियामाह
 ने कल्पति वर्तिनी ॥ असाध्य यन्निरूपेण साध्या चोपलक्षिता ॥ १ ॥ अथवा ॥ अंते या वा क्रिया भावे

सा

मिश्रभेदेन चतुर्विधः। भविष्यतिगोण भविष्यद्भेदेन भिधाना नास्ति। वर्तमानो मुख्यगोण भेदाद्विभिधः। वर्तमानसामीप्ये वर्तमानव
 जातिः सैव क्रियासत्ता। सा यत्केरुनु निष्पादे जायमानेव गम्यते। १। अथवा। स्वव्यापारविशिष्टानां सत्ता
 वा कर्तृकर्मणां। क्रिया व्यापारभेदेषु सत्ता वा सत्त्ववायिनी। १। अत्रेवात्मनियसत्ता सा क्रिया के श्रिदिष्य
 ते। भाव एव हि धातुर्थ इति चिन्तुन् आशयः। १। प्राप्तक्रमाविशेषाया क्रिया सैवाभिधीयते। क्रमसू
 पस्य संहारेन सत्त्वमिति कथ्यते। १। अथवा। बुद्धिर्न ज्ञानमन्येन बुद्धिः सत्त्वमथापरे। प्रसस्तात्त्वभावे
 पु क्रियेति प्रतिज्ञानते। १। बुद्धिरपि न बुद्धिर्ज्ञानभास्या कारोत्रविशेषितः। १। इतिमाधनधातुवत्तौ क्रियावि
 रूपणसमाप्तं। अथ कालभेदः। कार्योपपत्तौ समर्थेनास्येन धर्मेण तत्तथा। आत्मन हेतुगत्तौ सत्त्वमिदं न्य
 त्तमानता। १। क्रियासंबंधरूपं यदध्यात्मा विनिर्गद्यते। संक्रांतविंबमेकत्र नामाह वर्तमानता। १। सू
 क्तसाधनत्वेन का। त्प निरूपण समुदायाकारेण विद्यमानं वर्तमानत्वमिति प्रथमपदार्थः। वाशेष्ट
 न द्वितीयपदार्थे वर्तमानत्वक्षणान्तरसद्भावसूचनार्थः। सत्त्वधर्मण क्रमवत्त्वेनात्मन हेतुनात्मीयेन विद्यमानत्वेन। अस्मिन् समुदाये।
 विप्रभूतावयवः क्रियाकलापः प्रयोजकः संकलनबुद्ध्या रूढः प्रतिपत्तबुद्धौ संक्रांतसत्त्वा एकत्वाद्वर्तमानत्वात्तदभेदेन
 को वर्तमानश्चेति व्यपदिश्यते। २। क्रियोपाधिरयं भूतमादिष्यद्वर्तमानता। एकादशाभराकारे विभक्ता प्रतिपद्यते। १। का
 लद्वयविशेषः। १। भूतः पंचविधस्तत्र भविष्यंश्चतुर्विधः। वर्तमानो द्विधा रूपा न इत्येकादशकल्पना। २। अथ
 तना न दत्तन रूपा मिश्रः सामान्यरूपाश्चारा भेदाः अशंसायां भूतवत्त्वेनादिनातिदिष्टभूतकार्योपाध्यान्त्रिगो
 णाभूतप इति पंचधा भूतकालः। परोक्षस्तु अनद्यतनभूतभेदेन केवलभूतभेद इति न पथगणयते। भूतनानाद्यतनव्य
 विषयत्र

इति अतिरिक्तं भूतमादिष्यद्वर्तमानता
 नः इत्येकादशकल्पना इत्येकादशकल्पना
 नः इत्येकादशकल्पना इत्येकादशकल्पना

जयज ॥ नरक्षी ॥ तपः ॥ २ ॥ निसंवादाभावः ॥ ३ ॥ दुःखनाशः ॥ ४ ॥ सुखाविर्भावः ॥ ५ ॥ इन्द्रियं ॥ ६ ॥ जीवन्मुक्तिप्रयोगः ॥ ७ ॥ विवेकः ॥ ८ ॥
नाति ॥ अध्यात्मविद्यासाधुसमागमवासनाक्षयप्रणतिरश्वाश्चित्तनाशोऽप्यथाः ॥ ९ ॥
१३१ ॥ ५० ॥ ४ ॥
लोचनसिद्धिः ॥ विवेकः ॥ तन्निवृत्तिः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ जीवन्मुक्तिप्रकरणसंग्रहः ॥ क्रियते ॥ सारसप्ततोऽदुःखत्रयाभिघा
ताजिज्ञासातदपघातकहेतोः ॥ दृष्टेसाध्यायेनैकांतात्यंततोऽभावात् ॥ इति ॥ दुःखत्रयाद्यन्यतमेन दुःखत्रयेवैविध्यमिघातेन तत्तु ॥
तमात्रयाधिकसंसारइति विरक्तिः ॥ सामंद्यिरक्तिः ॥ पुनरुद्धारधनादीनामाल्पतिकस्तुखावहलाभावात् ॥ पुनरिदिविषयोऽस्मिन् ॥ अ
नन्तिमेमाभूयान्निधायिरक्तिः ॥ १ ॥ नीब्रा ॥ दृष्टवदानुश्रविकः ॥ सद्यविदुःशिक्षयातिशययुक्तः ॥ इति ॥ या इह लोके प
रलोके च विरक्तिः ॥ सानी व्रतरा ॥ तत्रमंद्यिरक्तौ न कस्मिन्नपि सत्यासेधिकारः ॥ तीव्रायांतु पर्यटनाद्यशक्तौ क
रीचकसम्यक्शक्तौ बहुदकेधिकारः ॥ तीव्रतरायांतु इह जन्मानिहसिद्धस्य ब्रह्मलोके ब्रह्मलसावबोधकेहंसारस्य
सत्यासेधिकारः ॥ इह जन्मन्येव तत्सावबोधेणायांतु परमहंसारस्य सत्यासेधिकारः ॥ परमहंसश्रमश्च
द्विविधः ॥ विविदिषासत्यासः ॥ विद्वत्सत्यासश्चेति ॥ विविदिषाश्रमोपि द्विविधः ॥ जन्मापादककर्मसा
गमाभावात् ॥ प्रेषोच्चारपूर्वकदंडधारणाद्याश्रमरूपश्चेति ॥ विद्वत्सत्यासस्तु ॥ संन्यासात्पूर्वमेव स
ध्यगनुष्ठितैः श्रवणमनननिदिध्यासनैः परतत्त्वविदितवद्भिर्ब्रह्मज्ञानिभिश्चित्तवृत्तिर्मुक्तवासनाक्षय
यद्वारानिर्विकल्पके ब्रह्मणि चित्तविरांतये संपाद्यमानसंन्यासाश्रमरूपः ॥ अतोविद्वत्संन्यासोऽसं
योजनं जीवन्मुक्तिरसंन्यासमनोनाशवासनाक्षयसंपादनेन सुखदुःखसौख्यकेशानिवारेण रूपजीवन्मुक्तिः ॥
नित्यसौख्यं

यस्यानुभवप्रयत्नः प्रवर्तते। तद्विगोचराः सर्वमुच्यंते सर्वपातकैः ॥ ११ ॥ जीवैरेव विमुक्तानि तथैव
 योर्भिर्दोषादिविद्योतचित्तोभेदः खड्गस्माकमनादयः ॥ १२ ॥
 योगवासिष्ठनिर्वाणप्रकरणे पंचदशांशव्यानानि। तत्र प्रथमे प्राणवत्सुसंधानाच्चित्तविभ्रान्त्यानिर्वाण
 प्रसिद्धं शंडोपाख्याने निरूप्यते १ देवपूजापिचिन्नविभ्रान्तिलक्षणं निर्वाणमिति निर्गुणदेवपूजाप्रकरणं २
 आदिनायकं ब्रह्मेवांतर्भावितसर्वार्थं व्याप्यस्थितामिति विल्वारव्यानं ३ विचित्रजगच्चित्रविचित्रितापिअरवं
 डेकरसानिर्विकल्पाघनीभूताचिदेवमहाशिलेनिवक्तुं शिलारव्यानं ४ सर्वं ब्रह्मेवेति विवेकिनो युधो कंबदि
 ताश्रमाविहितं हिंसादिरूपमापिकर्मचिन्ताविभ्रान्तिबाधकं न भवतीति वक्तुं अर्जुनोपाख्यानं ५ जननम
 रणापरपरास्वसंकल्परूपभ्रान्तिपात्रसिद्धानवास्तवीति वक्तुं शतरुद्रारव्यानं ६ सोपुल्लमौनसंसा
 दकविवेकप्रदर्शनाय वेतालप्रश्नारव्यानं ७ दुर्लभापिचिन्नविभ्रान्तिः स्य प्रयत्ने नैव लभ्यते इति वक्तुं भ
 गीरथारव्यानं ८ प्रानिबंधकपापसंचयक्षयपूर्वकं दुर्लभमप्यात्मज्ञानमाचार्यप्रयत्नोद्यममिति वक्तुं
 अनेकोपाख्यानगर्भादिरियं ध्वजचूडालोपाख्यानं ९ वासनासागएव सर्वं मीमेद्वेति वक्तुं कचारव्यानं १०
 अविचारितरूपो यमहंकारः संसारे तथा चोचतीति दर्शयितुं मिथ्यापुरुषारव्यानं ११ समाधियिनापिमहाक
 ल्पादिलक्षणवत्प्राचिन्ताविभ्रान्तिः सिद्धयतीति वक्तुं भृगुशारव्यानं १२ स्वविचारेण बोध्यमशक्यमपि न प
 त्तुं किं नो ज्ञातुं शक्यमिति इदं कृष्णारव्यानं १३ बुध्नं हृष्यविभ्रान्तस्य लोकि कथं वहातेनास्ति ति व्याख्यानं १४

योगवासिष्ठनिर्वाणप्रकरणे पंचदशांशव्यानानि। तत्र प्रथमे प्राणवत्सुसंधानाच्चित्तविभ्रान्त्यानिर्वाण

138

5(10)

6

श्रीगणेशायनमः॥ नासदासीन्नोसदासीत्तदानीं नासीद्रजो नोव्योमापरोयत्॥ किमावरी
 वःकुहकस्यशर्मन्निभः॥ किमासीद्गहनगभीरं॥॥ नमसुरासीद्मृतं न तर्हि नराभ्या अ
 द्र आसीत्प्रकेतः॥ आनीदवातं स्वधयातुदेकं तस्मात्स्थान्यनपरः किंच नास॥ तम
 आसीत्तमसागुच्छमग्रे प्रकेतं सलिलं सर्वमादृतं॥ तुल्येनाभवपिहितं यदासीत्तपसः
 सन्महिना जायते क॥॥ कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥ सतो बंधु
 मसति निरविंदहृदि प्रतीष्याकवयो मनीषा॥ तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषामधः स्थिदासीद्
 दुपरि स्थिदासीत्॥ रेतो धा आसन्महिमान आसन्स्वधा अवस्तास्रयतिः परस्तात्॥
 केले धा आसन्महिमान आसन्स्वधा अवस्तास्रयतिः परस्तात्॥ को अथावेदक इह प्रवोच

रथो ३ नरः स्मिन् ।

पुर्वेषां धामनृदृश्यधीराअन्वाकेभिरे

कुतआजाताकुतइयंविस्मृतिः ॥ अर्वादेवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूव ॥ इयंविस्मृतिर्यथतआबभूवयदिवारधेयदिवान ॥ योअस्याध्यक्षः परमेव्योमत्सोअंगवेदयदिवानवेद ॥ ३ ॥
योयज्ञोविश्वतस्तनुमिस्ततएकशतंदेवकर्मभिरायतः इमेवयंतिपितरोयआययुः प्रवयापव
येसासतेतते ॥ पुमानंतनुसुहृणान्तिपुमान्वितन्नेअधिनाकेअस्मिन् ॥ इमेमयूरवाउपसेदु
रुसहः सामानिचक्रुस्तसराण्येतवे ॥ कासीस्त्रिमाप्रतिमाकिंनिदानुमाज्यंकिमासीत्
रिधिः कआसीत् ॥ छंदः किमासीत्प्रगंकिमुक्थयंदेवादेवमयजंतविश्वे ॥ अग्नेर्गयिष्यम
वत्सयुग्वोष्ठिहयासवितासंबभूव ॥ अनुष्टुभासोमनुक्थैर्महस्वानहहस्वतेहृदितीवाचमा
वत् ॥ विराणिमत्रावरुणयोरभिश्चरिदस्यत्रिष्टुबिहभागोअद्भः ॥ विश्वान्देवांजगत्याविवे
शतेनचाक्कृष्योमनुष्याः ॥ चाक्कृषेतेनक्रष्योमनुष्यायज्ञेजातेपितरोनः पुराणे ॥ १ ॥

अयंमन्येभनसाचहेसातानयइमंयज्ञ
मयजंतपेर्व ॥ सहस्रोमाः सहस्रहस्रआ
हतः सहस्रमाक्रष्यः सहस्रहव्याः ॥

138

507

138/507